

Robert Bood & Marc Coenders.
Communities of Practice. Bronnen van inspiratie. Utrecht: Lemma, 2004, 280 p., € 40,00
 ISBN 90 5931 256 2

Nederland is op weg om een diensteneconomie en een kennis-economie te worden. Onder invloed van een steeds verder voortschrijdende globalisering verdwijnt de (maak)industrie langzamerhand uit Nederland. De bedrijvigheid die zich in Europa en daarmee in Nederland een nieuwe plaats verovert, heeft een kennisintensief karakter. Massaproductie, de vervaardiging van halffabrikaten en activiteiten die volstaan met het uitvoeren van voorschriften, verdwijnen uit Nederland en worden toenemend aan landen uitbesteed waar de uurlonen laag zijn. Willen we concurreren met het Verre Oosten, dan moeten we het vooral hebben van innovaties en kennis-intensieve producten. Kennis en

kennisontwikkeling zijn daarmee van levensbelang geworden voor het functioneren van werknemers, organisaties, maar ook voor de samenleving als geheel. Het groeiende belang van kennis heeft verregaande consequenties. De overheid, het bedrijfsleven, het onderwijs en medewerkers krijgen te maken met *employability* en 'een leven lang leren'. Begrippen als 'lerende organisaties' en 'kennismanagement' mogen zich in en buiten het bedrijfsleven verheugen in een ongekende populariteit. De samenleving als geheel wordt wel aangeduid als de 'kennissamenleving'. De sociologe Waslander wijst in haar oratie *Boven het maaiveld. Beter zicht voor sociologen* (2004) op de schijnbare paradox dat in een kennissamenleving het belang van leren toeneemt, terwijl de relatieve waarde van de school juist afneemt. Buiten de school valt eveneens heel wat te beleven en valt heel wat te leren.

In weekendbaantjes leren pubers competenties als omgangsvormen, doorzettingsvermogen, zich voegen in een hiërarchie, hier komen persoonlijke eigenschappen tot ontwikkeling die binnen een school maar moeilijk op gang komen. In de informele omgang met anderen leren mensen ongemerkt en soms onbedoeld van alles: hoe je een bepaald probleem kan aanpakken, hoe je overkomt in een groep, welke waarden van belang zijn voor de omgang met anderen. Een leven lang leren, maar niet in de schoolbank. Het belang van het boek dat onderwerp is van deze boekbespreking ligt enerzijds in de opkomst van de kennissamenleving en anderzijds in het belang van informeel leren. Het gaat daarbij om een niet-gestructureerde vorm van leren waarbij de lerende bewust of onbewust leert in situaties die eigenlijk niet specifiek op leren zijn gericht.

Communities of Practice

Het valt niet mee om een boek over Etienne Wenger's *Communities of Practice* (1999) te schrijven. Het boek van Wenger zelf is namelijk uitzonderlijk helder en toegankelijk geschreven. Dat geldt tevens voor de opvolger van het boek van Wenger dat hij samen met McDermott & Snyder schreef, *Cultivating Communities of Practice* (2002). In deze boekbespreking zullen we dit laatste boek als vergelijkingsmateriaal gebruiken omdat beide boeken (Wenger e.a. en Bood & Coenders) hetzelfde doel nastreven en dezelfde doelgroep willen bedienen. Beide boeken willen de lezer duidelijk maken wat *Communities of Practice* (CoP's) zijn en hoe CoP's tot een succes kunnen worden gemaakt. De ondertitel van het boek van Bood & Coenders verwijst naar de bedoeling van het boek: 'bronnen van inspiratie'. Hiervoor hebben we al iets over het belang, de achtergronden en doel van dit boek geschreven. We zullen voordat we een oordeel geven over de bruikbaarheid en kwaliteit van het boek, eerst iets zeggen over de inhoud van het boek zelf en we gaan daarbij in op het begrip CoP. In navolging van Wenger e.a. definiëren Bood & Coenders een CoP als: *Communities of Practice zijn groepen mensen die hun kennis en ervaring rond een bepaald thema of vakgebied delen en met elkaar leren om beter met problemen en uitdagingen in de praktijk om te gaan* (p. 9). Net als Wenger en Wenger e.a. beschrijven Bood & Coenders de overeenkomsten en verschillen met andere groeps-

vormen waarin mensen leren als: een netwerk, een team, een intervisiegroep of een commissie. Het boek kan worden gezien als een soort samenvatting van het boek *Cultivating Communities of Practice*. Bood & Coenders brengen naar voren wat een CoP is en wat het belang ervan is, hoe CoP's opgestart kunnen worden en hoe de rollen en taken binnen een CoP kunnen worden verdeeld. In het boek van Bood & Coenders ligt sterk de nadruk op CoP's die functioneren als interorganisatorische netwerken of netwerken van medewerkers uit verschillende bedrijfsonderdelen. Een nadruk die in het tweede boek van Wengers e.a. eveneens terug te vinden is. In het eerste boek van Wenger over CoP's is dit accent niet zo sterk aanwezig. In dit boek brengt Wenger naar voren dat we allemaal onderdeel uitmaken van CoP's, thuis, op school of op het werk, en dat deze CoP's een integraal deel uitmaken van ons leven. Wenger wijst erop dat CoP's informeel zijn en zo in alles doorgedrongen dat de aandacht er zelden expliciet op gericht is. Hij geeft bijvoorbeeld aan dat CoP's meestal geen naam hebben en geen deelnamebewijs vereisen. We maken allemaal, soms zonder dat we het weten, deel uit van een groot aantal CoP's. In die CoP's vinden door meer of mindere actieve participatie allerlei informele leerprocessen plaats. Het zijn juist de kruisbestuivingen tussen deelnemers van CoP's in bedrijven die zorgen voor nieuwe gezichtspunten en daardoor voor nieuwe kennis. Het tweede boek van Wenger e.a. en ook het

boek van Bood & Coenders besteden relatief veel aandacht aan deze laatste genoemde voordelen die optreden als mensen van verschillende teams of van verschillende organisaties deel gaan nemen aan een CoP. Het boek van Bood & Coenders heeft bovendien een optimistische en een succesuitvergroten toon. We gaan daar nu op in.

Het boek nader bekeken

Anders dan het boek van Wenger e.a. besteden de auteurs relatief weinig aandacht aan de schaduwkanten van CoP's zoals: problemen met het verwerven van onderling vertrouwen, stratificatieproblemen, het ontstaan van klikkies, problemen met de leiding, ontstaan van facties binnen CoP's. Wel wordt in het boek van Bood & Coenders aandacht besteed aan allerlei naastliggende theorieën als: Belbin's teamrollen, Palmer's eneagram, de persoonlijkheidsindicatoren van Myer-Briggs, de leerstijlen van Kolb, Ofman's kernkwaliteiten, de lerende organisatie van Senge, Socratische gespreksvoering, het actieleren van Revans, *single and double loop learning* van Argyris & Schön en meer. Al deze theorieën worden kort behandeld. Het boek krijgt daardoor iets hijgerigs, maar tevens iets oppervlakkigs. Bovendien zijn de meeste lezers in de sector van leren en innoveren al lang op de hoogte van het merendeel van deze theorieën. Het ware beter geweest als deze theoretische aanwijzingen waren ingewisseld voor aanwijzingen die betrekking hebben op de schaduwkanten, de problemen en de praktijk van

CoP's. Wenger e.a. besteden aan deze problemen wel aandacht. Zij gaan bijvoorbeeld in op de keuze tussen documenteren en notuleren of de vaart erin houden en vervalten in amnesie; gaan we de grenzen bewaken en informatie voor ons zelf houden of laten we het weglekken van (nieuwe) kennis toe; willen we werken met gasten en buitenstaanders of willen we juist waken voor het duiventil-effect en werken aan veiligheid en vertrouwen? Bronnen van inspiratie kunnen eveneens bronnen van ergernis zijn.

Al met al

De foto op de voorkant van het boek illustreert treffend de merites van het boek. We zien vier bergbeklimmers op de top, één steekt triomfantelijk zijn pikhouweel omhoog. Het boek heeft een succesuitvergrotende toon en veronachtzaamt de schaduwkanten die verbonden zijn aan CoP's. Het boek van Bood & Coenders is niettemin helder geschreven en biedt een goede Nederlandstalige introductie in wat CoP's zijn, hoe ze opgezet kunnen worden en wat de voordelen ervan zijn. Voor wie dit zoekt, is dit boek een nuttige aanschaf. Het boek *Cultivating Communities of Practice* van Wenger biedt echter meer praktische aanwijzingen.

Gert Schout

Henk Geertsema. **Identiteit in meervoud. Een identiteitsbeschrijving van het maatschappelijk werk**, dissertatie Rijksuniversiteit Groningen. Zwolle: eigen beheer, 2004, 586 p., € 48,50 (incl. verzendkosten) ISBN 90 9018 705 7

Zoals het betere vaak de vijand is van het goede, staat ook overmaat op gespannen voet met dat wat genoeg kan zijn. Dit is wat in eerste aanleg bij mij blijft hangen na mij door het proefschrift van Henk Geertsema heen gewerkt te hebben. Laat er geen misverstanden over bestaan, zijn *Identiteit in meervoud* is zonder meer een *magnus opum* en daarbij een naslagwerk van jewelste, maar daarnaast is het ook van alles te veel. Er is sprake van te veel tekst (Geertsema had het met minder dan de helft kunnen doen), er wordt te veel tegelijk bij de kop gepakt, er staat te veel in zijn theoretisch kader dat niet altijd even goed te plaatsen valt, methodologisch gezien is het boek een allegaartje, het bevat voor een wetenschappelijke studie te veel ongefundeerde *statements* over de maatschappelijke en politieke context van het sociaal werk en de schrijver heeft zich bij de identiteitsbeschrijving moeilijk los kunnen maken van zijn eigen identiteit, die op een gedegen vrijgemaakt-gereformeerde grondslag rust. Nu hoeft je je voor het laatste zeker niet te schamen, het is voor Geertsema alleszins een bron van inspiratie, maar hier en daar hindert het wel zijn wetenschappelijk oordeelsvermogen. Het pleit overigens voor Geertsema dat hij zijn eigen posi-

tionering expliciteert: hij sluit aan bij opvattingen die worden aangehangen in de christelijk-wijsgerige stroming van de reformatorische wijsbegeerte (p. 31, 520 e.v.). En toch is het proefschrift van Geertsema een prachtboek. Niet eerder is in ons land iemand erin geslaagd het maatschappelijk werk – beter is het om in dit verband de bredere term 'sociaal werk' te hanteren – op zo'n alomvattende en eigentijdse wijze te beschrijven en theoretisch in te kaderen. Het boek bevat een schat aan materiaal en kan worden gezien als het vierde stadium in de theorievorming van het maatschappelijk werk. Het begon met een reflectie op het vooroorlogse maatschappelijk werk, die met name binnen de toenmalige opleidingen centraal stond. Hieraan is bijvoorbeeld de naam van Marie Muller-Lulofs verbonden. Vervolgens kwam in de jaren vijftig en zestig de praktijktheorie van maatschappelijk-werkgoeroe's als de legendarische Marie – *social casework* – Kamphuis aan bod. Na de daaropvolgende verdieping door wetenschappers als Geert van der Laan – die niet voor niets al jarenlang de bijzondere Marie-Kamphuisleerstoel bekleedt – in de jaren tachtig en negentig, is blijkbaar een nieuwe fase aangebroken in de wetenschappelijke benadering van het maatschappelijk werk. Alleen dat al is de verdienste van Henk Geertsema. De probleemstelling van Geertsema's promotieonderzoek concentreert zich op de vraag hoe het professioneel handelen van het maatschappelijk werk, zoals